

1882-1982
WEDUWENSTICHTING

INHOUD

De Diaconie vroeger en nu	4
De ontstaansgedsiedenis	4
De toelating	8
De woningen	12
Het bestuur	14
Uitdelingen en ondersteuning	19
De huismeesters	22
Het leven op de Stichting	25
De renovatie	30

Foto's:

omslag en pag. 16: Diaconie van de Hervormde Gemeente
pag. 6 en 7: Gemeentelijke Archiefdienst Amsterdam
pag. 29: Mej. Bremer.

Met dank aan:

Bewoners en bewoonsters van toen en nu, aan oud-bestuursleden en
oud-huismeesters.

Deze uitgave werd mogelijk dankzij de Diaconie van de Hervormde
Gemeente te Amsterdam.

VOORWOORD

De laatste weduwe en de laatste regent

100 jaar lief en leed in de Weduwenstichting.

Een boeiend relaas over mensen.

Wat opvalt is de eenvoud van het begin: Een kerkelijk college besluit een huis te stichten voor weduwen met jonge kinderen. En dan lees je dat één enkel beheerdersechtpaar de dagelijkse gang van zaken runnen moet in een huis, waar 40 weduwen met 100 kinderen wonen.

Het lijkt een onmogelijke opgave.

Weliswaar was er een bestuur dat maandelijks bijeenkwam en dat waarschijnlijk ook tussentijds nog de nodige zaken geregeld heeft.

En er waren ook de strenge huisregels, waar een ieder zich nauwgezet aan te houden had.

Maar toch !

Dit boekje geeft een beeld van hoe het allemaal toeging.

Van gelukkige gebeurtenissen.

Maar ook van trieste voorvallen.

Van succesvolle inspanningen.

Maar ook van mislukte goed bedoelde pogingen.

Het is uiteraard ondoenlijk om in het beperkte kader van dit boekje een systematies overzicht te geven van wat zich in de loop van honderd jaar heeft afgespeeld.

De schrijvers hebben zich voornamelijk beperkt tot het weergeven van voorvallen, welke met elkaar naar mijn gevoel toch een goed beeld opleveren. Zij hebben hiermee een waardevolle bijdrage geleverd. Ongetwijfeld zullen mensen die zich de vroegere situatie nog herinneren, dit verhaal nog kunnen aanvullen.

Een nieuwe periode is nu voor 'het hof' aangebroken.

De laatste weduwe is vertrokken.

De schrijvers hebben aan mij, die door zijn mede-bestuursleden wel eens spottend 'de laatste regent van de Diakonie' genoemd werd, gevraagd een voorwoord te schrijven.

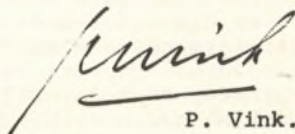
Ik doe dit met veel genoegen.

Ik weet van nabij hoe de renovatie-periode voor veel bewoonsters een moeilijke tijd geweest is. Hoe het oude vertrouwde beeld veranderde en de grote rust verstoord werd.

Maar uit en door dit alles is een nieuw hof ontstaan, waar mensen van verschillende leeftijd en opvattingen samen wonen. Met elkaar zullen zij de tradities van het leven met en voor elkaar mogen voortzetten.

Het gebouw nodigt hiertoe uit.

Amsterdam, 5 september 1982,

P. Vink.

DE DIACONIE, VROEGER EN NU

Van oudsher zijn er in de kerk mensen geweest die belast werden met de zorg voor de armen. Deze 'diakenen' worden in de meeste protestantse kerken door de gemeente gekozen. Samen met predikant, ouderlingen en (evt.) ouderling-kerkvoogden vormen zij de kerkeraad, het bestuur van een gemeente.

Rond 1882 waren er in de Hervormde kerken in Amsterdam ongeveer 40 diakenen. Eénmaal in de veertien dagen kwamen zij bij elkaar in de zgn. 'Grote Vergadering'. Die 'Grote Vergadering' koos uit haar midden een dagelijks bestuur, het moderamen. Omdat het moderamen ook niet alles alleen kon doen werden voor veel taken commissies benoemd. Zo was er bijvoorbeeld een commissie Schaalcollecte die de aanzet heeft gegeven tot de bouw van de Weduwenstichting. Het voorbereiden van de bouwwerkzaamheden werd ook door een commissie gedaan, enz.. Wat dat betreft is er bestuurlijk niet zo veel veranderd, zij het dat in de loop der jaren het aantal diakenen fors is gestegen. Er zijn nu ongeveer 160 diakenen in de Amsterdamse Hervormde kerken. Die kunnen natuurlijk niet allemaal meer bij elkaar komen en dus stuurt elke kerkeraad nu één diaken. Ten behoeve van het uitvoerend werk is er nu een algemeen secretariaat, dat is gevestigd aan de Prins Hendriklaan.

Bestuurlijk mag er misschien veel hetzelfde gebleven zijn, in de taken van de diaconie is sedert het begin van deze eeuw wel het een en ander veranderd. De daadwerkelijke zorg voor de armen nam rond 1900 een veel grotere plaats in dan nu. Zo had de diaconie een eigen Weeshuis, er waren een Oude Vrouwen-, Mannen- en Bestedeling-enhuis en een aantal hofjes, waarvan de bewoners/bewoonsters alle geheel of gedeeltelijk door de diaconie onderhouden werden. Daarnaast bestond er een Diaconie Ziekenfonds en was er een Diaconie bakkerij waar de armen gratis brood konden krijgen.

Na de invoering van de sociale verzekeringswetgeving zijn deze vormen van hulpverlening langzamerhand op de achtergrond geraakt. Een belangrijke taak van de diaconie van vandaag is de organisatie van hulpverlening. Zieken- en bejaardenbezoek, burenhulp, hulp aan buitenlandse werknemers en vele andere vormen van hulpverlening worden door de diaconie gestimuleerd en begeleid. Ook worden jaarlijks een aantal vakantieweken voor lichamelijk gehandicapten georganiseerd. En nog steeds beheert de diaconie van de Hervormde gemeente in Amsterdam een aantal hofjes waaronder het Corvershof, Hilmanhof, het Magdalena Hodsonhof en natuurlijk de Weduwenstichting. De woningen worden voornamelijk verhuurd aan jongeren en alleenstaanden. Ook in deze tijd van welvaart blijkt de diaconale zorg voor velen een uitkomst.

DE ONTSTAANSGESCHIEDENIS

In 1978 bestond de 'Diaconie der Nederduitsch Hervormde Gemeente te Amsterdam' 300 jaar.

Dit heuglijke feit wilden de broeders diakenen niet ongemerkt laten passeren. Er werd een commissie benoemd (Wat dat betreft is er niets nieuws onder de zon) die onder meer moest nagaan hoe dit derde eeuwfeest op passende wijze gevierd zou kunnen worden.

Op 19 maart 1878 werd het rapport van de commissie in de vergadering van diakenen besproken. De belangrijkste conclusie uit het rapport was dat de vergadering zou moeten besluiten tot "het oprichten van

een gesticht, waarin weduwen met hare hulpbehoevende kinderen, kosteloos woning verkrijgen" en daarbij toestemming zou vragen "aan den Alg. Kerkeraad, tot het houden eener collecte, teneinde de uitvoering (...) mogelijk te maken."

De zinsnede "het oprichten van een gesticht" had ook in die tijd blijkbaar een niet zo gunstige klank, en werd vervangen door: "het in leven roepen ener stichting".

Het bleek echter een voorbarige stap, want de Algemene Kerkeraad gaf uiteindelijk geen toestemming voor het houden van de collecte, waarmee het plan van de baan was.

Ruim een jaar later (13 mei 1879) werd door de Commissie Schaalcollecte dit besluit weer in de herinnering teruggeroepen.

Over de naam van deze commissie bestaat enige verwarring. Volgens de notulen van 13 mei 1879 heette deze commissie voluit: 'Commissie tot het bestuur en beheer der Collecte aan de huizen voor Hulpbetoon'.

Behalve in de kerken werd vroeger door de diaconie ook aan de deur gecollecteerd. Dat gebeurde door de zgn. bosseerders die met een bus (of bosse) langs de huizen gingen. De opbrengst van deze collecte was bestemd voor de Huizen voor Hulpbetoon. De verwarring ontstaat omdat de naam 'Schaalcollecte' wijst op het inzamelen van geld op een schaal.

Voorgesteld werd om het reservefonds van de commissie (Schaalcollecte) te besteden voor de aankoop van "goede bestaande perceelen".

In een volgende vergadering besloten de diakenen om het reservefonds (ongeveer f 20.000,-) te besteden tot "Aankoop (in verschillende deelen der stad) van bestaande perceelen, of van terreinen, en daarop te bouwen woningen". Voor dit doel werd ook nog eens 25% van de jaarlijkse opbrengst van de Schaalcollecte bestemd. De verkregen woningen zouden bij voorkeur moeten worden verhuurd "aan weduwen met of zonder kinderen tot geen hogeren prijs dan voldoende is, om de op de perceelen vallende onkosten te dekken". Het kapitaal kon later worden uitgebreid met f 55.000,-, toen een van de diaconale instituten, het zgn. 'Instituut van Werkzaamheden' werd opgeheven. Van de commissie die benoemd werd om een en ander gestalte te geven vernemen we lange tijd niets.

Op de gemeenteraadsvergadering van 16 februari 1883 werd zonder hoofdelijke stemming aangenomen, de voordracht van Burgemeester en Wet-houders waarbij "aan Diakenen der Nederduitsche Hervormde Gemeente (wordt verkocht) een gedeelte Gemeente-grond en water, gelegen buiten de Raampoort, aan de zuidwestzijde van de eerste straat, te maken ten zuidwesten van de Nassaukade, (...), voetstoots groot 12 aren 60 centiaen, (...) en zulks onder bepaling:

dat voor dien eigendom door de koopers zal worden betaald eene koopsom van f 10,- per m², met dien verstande, dat zodra het bedoelde terrein of de daarop gebouwde woningen voor een ander doel gebruikt worden dan waarvoor het terrein gekocht is (namelijk voor het bouwen van woningen voor weduwen met kinderen tot de Nederduitsche Hervormde Gemeente behorende), Diakenen voornoemd verplicht zijn binnen 14 dagen, zonder daartoe aangemaand te zijn, maar alleen door het feit zelf, aan de Gemeente uit te keeren een bedrag van f 10,- per m², terwijl bij gebreke van dien, de eigendom van het verkochte aan de Gemeente terugvalt

met alles wat daarop gebouwd is, tegen betaling of consignatie van de thans bedongen koopsom, zonder dat het noodig zal zijn de ontbinding van het koopcontract in rechte te vorderen; (...)."

Zoals al valt af te leiden uit bovenstaand voorstel zag de omgeving van de Stichting er in 1881 anders uit dan nu. De stad hield zo ongeveer op bij de Nassaukade. Daarbuiten begon de polder. Het stratenplan voor de buurt werd ook pas in 1881 vastgesteld. In het overzicht van de handelingen van den Gemeenteraad van Amsterdam uit dat jaar lezen we bij de naamgeving van straten:

"straten, namen van nieuwe:

1. eerste dwarsstraat tussen Nassaukade en Kostverlorenvaart:
Eerste Hugo de Grootstraat;"

Toen eenmaal de aankoop van de grond een feit was ging de commissie over tot het kiezen van twee architecten uit de "Heeren Hamer, Moen en Langhout". De heren Moen en Langhout werden tenslotte uitgenodigd om tekeningen en plattegronden met toelichting te verzorgen. Na een nogal onduidelijke en dubieus verlopen besluitvormingsprocedure werd aan het ontwerp van de heer Langhout de voorkeur gegeven. Het voorlopig bestek werd gedrukt en de inschrijving geopend. De commissie slaagde er echter niet in een aannemer te vinden die het karwei voor de beschikbare f 75.000,- wilde klaren. Verzoeken om extra geld werden herhaalde malen door de vergadering van diakenen afgewezen. Tenslotte stapte de hele commissie op en er werd een nieuwe commissie benoemd.

Het plan dat de nu afgetreden commissie had nagelaten voorzag in de bouw van "45 woningen, 2 winkellokalen en bewaarplaats voor kinderen aan één blok op den hoek van de Oldenbarneveldtstraat en van de 1e Hugo de Grootstraat, te Amsterdam".

De nieuwe commissie diende het plan opnieuw in met daarbij twee alternatieven. Het eerste alternatief was een extra verdieping op het oorspronkelijk ontworpen gebouw te zetten. Het tweede alternatief was om naast de bewaarplaats voor kinderen van 3-6 jaar ook een lagere school te bouwen. Vooral voor dit laatste plan maakte de commissie

zich sterk, bij monde van haar voorzitter Br. Wormser:

"Volgens plan I zoudt Gij de kinderen van 3-6 jaren tot U genomen en hen opgevoed hebben. Maar op hun 6e jaar hadt Ge hen laten gaan. Waarheen? Ja - overal waarheen een kleine deugniet van 6-8 à 9 jaren zonder toezicht gaat! Al heel spoedig zouden alle bureu wraak geroepen hebben over uwe weldaad. Ge zoudt straatjongens en -meiden gevormd hebben, die alleen hierin van hun standgenoten onderscheiden waren dat zij van drie tot zes jaren eene Fröbelschool bezocht hadden en de anderen niet. (...)

Ge moet eene school voor die kinderen bouwen".

Omdat dit laatste plan teveel kostte (er moest extra grond worden aangekocht, de bouwkosten werden hoger en er moest een onderwijzer worden aangesteld) werd het afgewezen.

Het oorspronkelijke plan werd uitgevoerd.

N.J. van Limmik jr.

De inschrijving onder de aannemers werd opnieuw geopend, deze maal met meer succes.

Uiteindelijk werd het werk gegund aan de aannemer L.C.Schaade voor de somma van f 79.000,-. Op 14 maart 1882 werd de eerste proefpaal ingeheid. Nog geen maand later, op 11 april 1882 werd om 10 uren de eerste steen gelegd door de voorzitter van de vergadering van Diakenen N.J. van Limmik jr.

Op 16 januari 1883 werd het eerste bestuur van de Weduwenstichting benoemd. Een voorstel van dit bestuur tot kosteloze bewoning werd verworpen. Wel werd besloten tot het verbouwen van de 2 winkelhuizen tot 4 woningen.

De eerste begroting van de Weduwenstichting zag er als volgt uit:

"De huren der woningen te bepalen als volgt

De twaalf huisjes à f 0,80 per week = f 499,20 per jaar

De tweeëndertig kamers à f 0,60 per week = f 998,40 per jaar

Hetwelk dus een bedrag maakt van f 1497,60 per jaar.

Waartegen over komt te staan een uitgaaf van p.m. veertien

honderd gulden voor

- a. Een inwonend opzichter
- b. Een juffrouw voor de bewaarplaats van kinderen
- c. Het vegen der schoorstenen
- d. Het witten der portalen
- e. Kosten der waterleiding
- f. Assurantiën
- g. Jaarlijks onderhoud"

Op 15 mei 1883 vond de oplevering plaats. Tot opzichter van de Stichting werd benoemd H. de Wilde. Zijn vrouw zou "als bewaarplaatsshoudster fungeren".

Niet lang daarna konden de eerste bewoonsters worden verwelkomd.

DE TOELATING

De vrouwen die op de Stichting toegelaten werden waren financieel niet of nauwelijks draagkrachtig.

Op de Stichting werden weduwen toegelaten, "bij voorkeur met kinderen". Over de toelating besliste het bestuur.

De weduwen vroegen meestal zelf of zij op de Stichting mocht komen wonen, maar het gebeurde ook dat een instantie, bijv. de kerk, of de Amsterdamsche Vereniging Werkverschaffing aan Vrouwen, bemiddelde. Men moest aan een aantal eisen voldoen om voor plaatsing in aanmerking te komen. Zo luidt Art. II uit de Orde voor de plaatsing in de Weduwenstichting:

"Zij die voor plaatsing in aanmerking wenschen te komen moeten, voor zoverre zij te dezer stede geboren zijn, minstens 3 jaren lidmaat der Nederlandsch Hervormde Gemeente alhier zijn."

Op 6 augustus 1883 werden de eerste bewoonsters "des avonds ten 7 uur" geïnstalleerd. Zij woonden toen al enige maanden op de Stichting. Een installatie hield in dat men welkom werd geheten door het bestuur; er werd een Bijbel en een Psalmen- en gezangenboek overhandigd. Men werd opgewekt tot dankbaarheid aan God, vanwege het wonen in "eene goede, nette woning, voor weinig geld", en het kunnen toevertrouwen van zeer jonge kinderen aan goede zorg. Tijdens de plechtigheid las een van de bestuursleden uit de Bijbel en zong men psalmen, waarvan sommige op verzoek van de weduwen. Er werd een kleine versnapering toegediend en bij het weggaan werd aan ieder een pakje koffie, thee en suiker uitgereikt. Iedere verdere installatie gebeurde tijdens bestuursvergaderingen op vergelijkbare wijze, echter zonder het uitreiken van versnaperingen en levensmiddelen.

Pas in 1922 kwam de eerste gescheiden vrouw op de weduwenstichting en eind dertiger jaren werden ongehuwde, meestal werkende vrouwen tussen de 35 en 55 jaar toegelaten.

Uit een jaarverslag van het bestuur aan de Eerw. Heren van het Moderamen en de financiële kamer der Diaconie (1941) bleek sprake te zijn van een grote verscheidenheid aan bewoonsters: "De bevolking wisselt zich af in allerlei ontwikkelingen. Zo hebben wij een schrijfster/schilderes, naaisters, huisverzorgsters enz.. Ook wat geestelijke ontwikkeling betreft staat de een wat hooger dan de ander. Maar bij al deze verscheidenheid van gaven acht de een zich niet uitnemender dan de ander. Integendeel, men vult elkander heerlijk aan". Een van de bewoonsters vertelde dat tijdens bijeenkomsten op de Stichting alle weduwen aan de rechterkant, en alle ongehuwde vrouwen aan de linkerkant zaten in het zaaltje.

VOORWAARDEN EN BEPALINGEN

WAAROP DE WONINGEN VAN DE

D. I. A. Weduwen-Stichting der Nederduitsche Hervormde Gemeente te Amsterdam

IN HUUR WORDEN AFGESTAAN:

1. De Huursters zijn gehouden hunne kinderen te zenden naar onze Diaconiescholen, of met toestemming van het Bestuur naar een der andere Christelijke scholen.
2. De Huursters, die door bezigheden afwezig moeten zijn, kunnen hunne kinderen naar de bewaarplaats zenden van 's morgens 8 tot 's avonds 7 uur.
3. Het is de Huurster niet geoorloofd iemand buiten haar gezin te doen inwonen, of iemand in huur eenig gedeelte der woning af te staan, zonder schriftelijke vergunning van het bestuur.
4. Het is de Huurster niet geoorloofd eenige nering in hare woning uit te oefenen, zonder toestemming van het bestuur.
5. De huurster is verplicht hare woning net en zindelijk te houden. Het witten der portalen en het vegen der schoorsteenen geschiedt ten koste van het bestuur, op tijd door het bestuur te bepalen.
6. De aanleg voor den aanvoer en het gebruik van duinwater is voor rekening van het bestuur, de Huursters mogen het duinwater alleen voor eigen gebruik bezigen, en hiervan niet aan anderen buiten de stichting afstaan of verkoopen, ingeval van overtreding dezer bepaling, wordt de huur der woning onmiddellijk opgezegd.
7. De Huursters zijn gehouden minstens tweemaal 's weeks elk op hare beurt de trappen en portalen schoon te maken.
8. In de gangen of portalen mag niets staan of gehangen worden; geen hout of andere brandstoffen mogen in de portalen of op de plaats worden gehakt.
9. Het is ten strengste verboden staande petroleumlampen te gebruiken, of met licht op zolder te gaan.
10. Bloempotten, droogstokken of andere voorwerpen mogen niet in de lichtkozijnen of daarbuiten worden geplaatst; ook mogen geen kleeden op de plaats of in de gangen geklopt worden.
11. Het is de Huursters verboden eenige verandering aan hare woning te maken; ook is het niet geoorloofd, honden, kippen of duiven te houden.
12. Onzedelijke handelingen door de bewoonders of hare kinderen gepleegd, hebben de onmiddellijke verwijdering uit de woning ten gevolge.
13. Voor alle aanvragen of klachten wendt de Huurster zich in de eerste plaats tot den opzichter dezer Stichting, die het Bestuur hiermede in kennis stelt.
14. De bewoonders en hare kinderen moeten des avonds ten 11 uur te huis zijn, uitgenomen des Zaterdags, zijnde dan de poort tot 12 uur geopend. Na genoemden tijd wenschende te huis te komen, is verlof van een der Bestuurderen noodig.
15. Het Bestuur behoudt ten allen tijde het recht zich de woningen te doen ontsluiten, om zich te overtuigen of de vastgestelde bepalingen behoorlijk worden nageleefd. Ingeval van nood of gevaar heeft ook de opzichter dat recht.

Begin zeventiger jaren werden jonge vrouwen op de Stichting geplaatst. In die jaren was er geen sprake meer van een installatie, maar men werd wel ter bestuursvergadering ontboden om de voorwaarden en bepalingen samen met het bestuur door te nemen en vervolgens te ondertekenen. Was men jonger dan 21 jaar, dan diende minstens een van beide ouders mee te komen.

Tijdens en na de renovatie werden zelfs mannen en ook jonge echtparen toegelaten. En in augustus 1982 mocht de eerste baby verwelkomd worden.

Ik heb verkeerd gedaan de Stichting te verlaten

Het was aan het bestuur om te beslissen welke weduwen in aanmerking kwamen voor wederopname en vertrek.

De Grote Vergadering van de Diaconie zette het bestuur nog wel eens onder druk om te zorgen dat er doorstroming plaatsvond. Het was niet de bedoeling dat moeders met kinderen van twintig jaar en ouder op de Stichting bleven wonen, hetgeen wel voorkwam. Men moest de Stichting verlaten als het jongste kind 15 jaar was. Men ging er vanuit dat de kinderen dan wel een werkkring hadden gevonden. Het was in die tijd beslist niet uitzonderlijk als een kind, na de lagere school doorlopen te hebben, meteen aan de slag ging.

Het is meermalen voorgekomen dat een weduwe een verzoek indiende om weer geplaatst te mogen worden. Een dergelijk verzoek had meestal te maken met de dreiging van totale armoede en/of met een abominabele huisvesting.

Regelmatig vertrokken echter ook weduwen om te gaan hertrouwen, of omdat ze een mogelijkheid zagen zelfstandig in hun levensonderhoud te voorzien.

Brief d.d. 13 april 1933

elk een vriendelijk verzoek kom ik tot u, of het mogelijk zou zijn dat ik mijn plaats op de Weduwen Stichting wie ik 2 Februari heb verlaten, weer zou mogen in nemen daar ik in onzerebbende armoede verkeer er zijn dagen dat ik wij bijna geen eten hebben. Het is anders uit gelopen alsdat ik dacht, ik had ge dacht dat ik met meer naaiwerk de huur zou kunnen verdienen, maar mijn gezondheid laat het niet toe, en gaan er weken voorbij dat ik niets kan verdienen in plaats van meer. en u voel ik reeds dat ik verkeerd gedaan ^{had} de Stichting te verlaten.

De nieuwe armen

In 1922 was er sprake van een opmerkelijke ontwikkeling met betrekking tot de bestemming van de Stichting.

Het bestuur overwoog een gedeelte van de Stichting "te onttrekken en zoveel mogelijk te bestemmen voor oudere dames met enig kapitaal, de zogenaamde nieuwe armen".

Men zocht contact met het Oude Mannen- en Vrouwenhuis teneinde plannen te overwegen om, hetzij in het Oude Mannen- en Vrouwenhuis, hetzij in de Weduwenstichting enige nieuwe armen op te nemen. Het bestuur zag wel wat in de plannen, daar er niet zoveel behoeftige weduwen meer waren die in aanmerking kwamen voor plaatsing. Het bestuur stelde zich voor:

"ten spoedigste de rechtervleugel in de 1e Hugo de Grootstraat geheel door verhuizing en overplaatsing te doen ontruimen."

De nieu in het leven te roepen Stichting zou de beschikking krijgen over 9 woningen. Deze zouden voorzien moeten worden van een closet, een schoorsteenmantel in de kamer en een glazen kast in de keuken. Ze zouden moeten worden behangen en bijgeschilderd, en de trappen moesten worden voorzien van nieuwe dektreden. Een deur of hek zou de afscheiding worden tussen de Weduwenstichting en de nieuwe stichting. Het was de bedoeling de speelplaats naar achteren te verleggen zodat ieder uitzicht kon hebben op de tuin. De totale begroting was f 5000,-. Er zou een 'suppoost' worden aangesteld om de 'oudjes' van dienst te zijn. Deze zou hiervoor f 40,- per maand ontvangen. Men berekende dat de nieuwe bewoonsters f 1000,- per jaar aan subsidie van de diaconie konden genieten.

Het was de bedoeling de 8 bovenwoningen te reserveren voor "juffrouwen die voldoen aan de bepalingen gesteld voor de candidatuur aan de Willet Holthuysenstichting".

In 1923 werden 6 weduwen aangewezen die in aanmerking kwamen voor ontruiming. Men wilde dit echter niet langs gerechtelijke weg doen, daar dit niet paste in de geest van de Stichting. De vrouwen moesten eerst geschikte woonruimte hebben gevonden.

Drie bestuursleden schreven een brief aan de Grote Vergadering (achter de rug van hun medebestuurders om) om te verzoeken of dit college 9 vrouwen wilde aanmanen tot spoed bij de ontruiming. De weduwen die een dergelijk schrijven ontvingen raakten in paniek of voelden zich gekrenkt. Ze uitten hun woede op de bestuursvergadering. De gepasseerde bestuursleden maakten duidelijk dat ze de haast van hun medebroeders volstrekt onjuist vonden.

De weduwen gingen desondanks op zoek naar andere huisvesting en slaagden daarin.

Eind 1923 stelde het bestuur voor de leeggekomen kamers alleen wat op te knappen. Een jaar later werd voorgesteld aan de Grote Vergadering om vier woningen bewoonbaar te maken voor "oude dames die graag op de Willet Holthuysenstichting wilden wonen, maar daar geen plaats konden krijgen".

In hetzelfde jaar werd 13 weduwen aangezegd te vertrekken vanwege de leeftijdsgrens van hun kinderen.

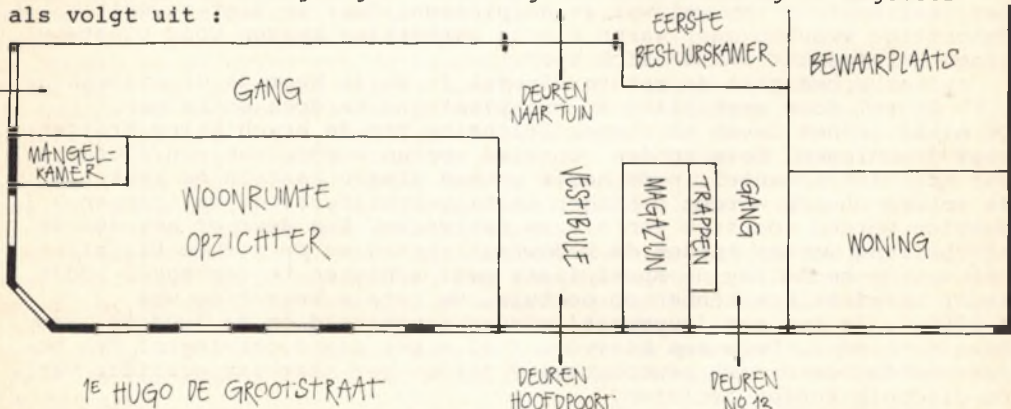
In 1925 waren er echter weer kandidaten voor de Weduwenstichting, zodat het plan voor de nieuwe armen op de lange baan werd geschoven.

In 1927 werden een aantal verbeteringen aangebracht, zoals in het stukje over de woningen beschreven staat.

DE WONINGEN

De Stichting telde begin deze eeuw vijf poorten, te weten: de hoofdpoot en poort nr. 13, gelegen in de eerste Hugo de Grootstraat, en de poorten met de nrs. 48, 50 en 52, gelegen in de Van Oldenbarneveldtstraat. De woning van de huismeester lag tussen de hoofdpoot en poort 48. De nummers van de poorten kwamen overeen met de straatnummers.

Rond de eeuwwisseling zag de indeling van de Stichting er ongeveer als volgt uit :

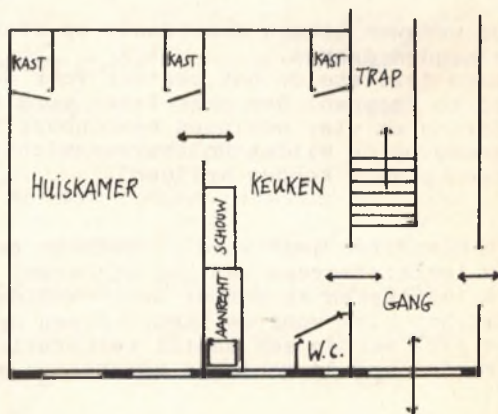

Vanaf 1888 was de hoofdpoot de enige toegang tot de straat. De vier andere poorten waren afgesloten. Behalve op zaterdagochtend als de bewoners hun woningen gingen schoonmaken of in geval van zieken-transport of begrafenissen.

De woningen waren ingedeeld in twee groepen: de benedenwoningen, huisjes genaamd, en de bovenwoningen, de kamers. Twee woningen aan de straatkant waren erg vochtig en werden gesierd met de naam 'door-gangshuisjes'.

Eind vorige en begin deze eeuw bestond een woning uit een huiskamer en een keuken met plee (een plee was een pot waar men het water zelf door moest gieten, dus zonder waterspoeling). Er waren twee woningen die doorgebroken waren en dus een dubbel oppervlakte hadden. Deze waren voor de erg grote gezinnen (meer dan 4 of 5 kinderen). De totale oppervlakte van een woning bedroeg 36 m².

Meestal huisde men in de keuken en de huiskamer was gedeeltelijk in gebruik als slaapvertrek. Elke kamer had een alkoof die als slaapplaats werd benut. Rond 1920 bestond 25% van de gezinnen uit moeder met vier à vijf kinderen. In dergelijke gevallen was het noodzakelijk ook de muurkasten als slaapplaats te gebruiken. De sanitaire inrichting stelde weinig voor. In 1913 werd de wens geuit om van het tuinhuisje een badkamer te maken. Ook de mangelkamer zou hiervoor geschikt zijn. Maar pas na de tweede wereldoorlog

kwam er één douche voor alle bewoonsters. In het begin kostte het douchen niets. Maar toen bleek dat de doucheruimte niet in de laatste plaats gebruikt werd om er de was in te doen, moest men 35 cent per keer gaan betalen. In de jaren zestig werd het douchen weer gratis.

Het wassen van kleren geschiedde gewoonlijk in de keuken, en de was werd aan drooglijnen die binnenshuis gespannen waren te drogen gehangen. Een gedeelte van de tuin werd als bleekveld gebruikt. De moeders en oudste dochters kookten op een fornuis gestookt met kolen of turf. De brandstof werd gemeenschappelijk ingekocht door het bestuur. Tijdens de renovatie moest men van menige zolder nog grote hoeveelheden kolen wegslepen.

De verlichting in de woning bestond rond de eeuwwisseling meestal uit pendellampen. Deze konden naar boven en naar beneden getrokken worden en brandden op petroleum. Tijdens de eerste wereldoorlog hebben belgische militairen en vluchtelingen elektrische leidingen aangelegd. Er werden muntmeters voor de electra geplaatst, die werkten op muntstukken van 2½ cent. In september 1918 deed het bestuur de volgende aangifte: "jonggezel van de electricien heeft de muntmeters gelicht en is met 243 2½-centsstukken en enige stukken koperstraalpijp van de waterleiding verdwenen". In oktober 1918 betaalde de weduwen voor het eerst een kwartje per week voor het elektrisch licht.

Om elf uur werd niet alleen de hoofdepoort gesloten, ook het licht op de plaats en in de gangen werd uitgeschakeld. Degenen die achteraan woonden moesten dus in het aardedonker de weg naar hun woning vinden. In 1921 werd in elke woning een elektrische meter geplaatst. Dit werd gedaan om overmatig electriciteitsgebruik te voorkomen.

Rond 1962 werden de leidingen vernieuwd en kwamen er gearde contacten in de keuken.

Pas in de loop van de jaren zestig kregen de dames een sleutel van de hoofdepoort. Wanneer een bewoonster vóór die tijd later thuis wilde komen dan elf uur ('s zaterdags half twaalf), moest zij dit de huismeester van te voren melden en hem vragen haar de sleutel mee te geven. Bij terugkomst legde ze de sleutel op een daarvoor bestemde plaats.

Ook bezoek moest voor elf uur uit de Stichting vertrokken zijn. Toch wisten een aantal bewoonsters met enige vindingrijkheid het sluitingsuur in eigen hand te houden. Regelmatig werden sleutels nagemaakt. Allereerst de sleutels van de andere poorten, die achter een brandraampje hingen. Er werd dan tijdelijk een valse sleutel opgehangen. Toen een weduwe op een avond met een nagemaakte sleutel van de hoofdepoort wilde binnenkomen, zag ze nog licht branden in de kamer van de huismeester. Dit betekende dat ze onmogelijk naar binnen kon, of het illegale bezit zou ontdekt worden. Ze heeft toen 1½ uur blokjes moeten fietsen voordat zij zich toegang durfde te verschaffen. Bezoek kon na 11 uur al helemaal niet op de woning komen. Een bewoonster (het is in de periode na de tweede wereldoorlog) hing dus na 11 uur een bellekoord buiten het raam. Regelmatig bleek dit echter afgeknipt te zijn ter hoogte van de eerste étage. Hoger reikte de trap van de huismeester blijkbaar niet.

Gezien de geringe leefruimte binnenshuis, speelden de kinderen veelal op de plaats of op straat. Op het speelgebied waren klimrekken, een rekstok, schommels en een zandbak. Veel later werd de speelplaats bij de tuin getrokken en de schutting die beide scheidde weggehaald. In 1931 werd de tuin opgeknapt, rupsennesten verwijderd uit de perenboom en nieuwe graszoden gelegd.

In 1927 stelde de Groote Vergadering f 7000,- beschikbaar om water-closets te plaatsen en de speelplaats, die totaal verregend was, te laten opknappen.

In hetzelfde jaar mochten twaalf jongens naar eigen inzicht iets planten in de tuin.

In 1932 werden twee huisjes verbouwd tot fietsenbewaarplaats.

HET BESTUUR

Eénmaal per maand werd de bestuurskamer grondig gepoetst en werden alle blauwe sierborden aan de muur met spiritus afgenomen. Dit gebeurde voor de maandelijkse vergadering van het bestuur van de Weduwenstichting.

In 1883 had het bestuur haar eerste vergadering en het zou, in wisselende samenstelling, tot 1980 op de Weduwenstichting bij elkaar blijven komen. Daarvoor werd van 1926 de nieuwe bestuurskamer gebruikt, "een kamer de Stichting waardig", die ook nu nog bestaat. De oude bestuurskamer werd bij de bewaarplaats getrokken.

Het eerste bestuur was samengesteld uit leden van de Commissie Schaalcollecten en bij vertrek of overlijden van een van de leden werd het aangevuld door kandidaten uit de diaconie, meestal diakenen, maar soms ook een gewoon gemeentelid dat zich erg verdienstelijk had gemaakt. In de bestuurskamer, op een houten tableau, staan alle namen van de bestuursleden in de loop der jaren opgetekend.

Het bestuur had zijn eigen verantwoordelijkheid ten aanzien van de Stichting. Alleen in de tweede wereldoorlog werd deze verantwoordelijkheid verlegd naar de diaconie, getuige het volgende citaat uit een brief aan het bestuur met de mededeling dat:

"vragen van de overheid aangaande interne zaken of de bewoonsters ter kennis gebracht moeten worden van het moderamen, en niet zelfstandig afgehandeld mogen worden als bestuur".

In financieel opzicht is het bestuur echter altijd verantwoording schuldig geweest aan de grote vergadering van diakenen. Deze besliste over het ter beschikking stellen van gelden ter dekking van de begrotingstekorten, verbouwingen, bedelingen, etc. Ieder jaar werden de boeken en rekeningen nagezien door de zogenaamde revisiecommissie, die daartoe op een extra bestuursvergadering kwam. Vrijwel altijd werd alles in orde bevonden en meermalen sprak de commissie haar bewondering uit voor de werkzaamheden van het bestuur, want, zoals zij eens letterlijk opmerkte, "met vele vrouwen om te gaan en die schoenen naar de voeten te geven is lang niet gemakkelijk".

Het bestuur bestond uit vijf tot zeven personen. Ieder jaar, aan het begin van het kerkelijk jaar, meestal op de eerste vergadering in maart, verdeelde het bestuur haar taken: voorzitter, penningmeester en scriba (secretaris en notulist. Tegelijkertijd werden de commissie huisbezoek en de bouwcommissie samengesteld, ieder bestaande uit twee broeders.

De commissie huisbezoek had als taak gedurende het jaar alle weduwen op te gaan zoeken, om te zien of ze op enigerlei wijze behoeftig waren en om te controleren of ze zich hielden aan de regels van de Stichting. In handen van de bouwcommissie werden alle zaken gesteld die met het gebouw, onderhoud en wijzigingen te maken hadden. De maandelijkse bestuursvergadering werd aangekondigd op het bord in de gang zodat de weduwen tijdig aan het bestuur of de huismeester kenbaar konden maken dat ze met een vraag, verzoek of klacht ter vergadering wilden komen.

Het bestuur was gezeten aan een grote houten tafel, waarop een bijbel, het notulenboek en de voorzittershamer lagen en een kist sigaren stond. Aan het lampekoord zat een belletje waarmee de huismeester gewaarschuwd kon worden, zodat deze de koffie (met koek) kon brengen, of de volgende bewoonster, die meestal geduldig en zenuwachtig in de hal zat te wachten, binnen mocht laten.

3. Op kletter daverend werd betraapt Lodewijk Klunbergen, die op heden een brandje gemaakt had tegen de Stichting, dat gelukkig bij tijds ontdekt en gekluschet werd. Enige ogenblikken later liepen de Moeder met hem binnen. Een de Jongettes liep ontdekt over zijn gedrag toonde de koppig zich zeer onverschillig, zoo zelf dat hij weigerde zich behoorlijk te gedragen in een woord een zeer huadaardige en koppige jongen. De Moeder word zich erg op. en kon zich niet weehouden den knaap in ons bijzijn een pak slaag toe te dienen, hetgeen wij getracht hebben te weehouden, maar hij weigert zijn excuus te maken: -

De moeder, met wie wij veel te doen houden, word aangevonden, kalm maar vastberaden. ditzakje te blijven, voor het te laat is.

uit de notulen van de vergadering van 29 mei 1905

De notulenboeken van de bestuursvergaderingen vormden een belangrijke informatiebron over de handelingen en denkwijzen van het bestuur gedurende de jaren 1883 tot 1936, en over het wel en wee van de Stichting. Alle bestuursvergaderingen werden geopend door de voorzitter met het lezen van een bijbeltekst en met gebed. Daarna werden de notulen van de vorige vergadering gelezen en goedgekeurd en gingen men over tot de overige agendapunten van die avond. Zonodig begon men dan met de installatie van nieuwe weduwen op de Stichting. Dit gebeurde meestal op voordracht van de plaatsingscommissie, maar het bestuur had het recht hiervan af te wijken. Zo is eens een weduwe afgewezen, ondanks goede rapporten van de plaatsingscommissie en het armenbestuur, op grond van de slechte ervaringen die men in het verleden met de moeder van deze vrouw had gehad. Het vadersboek (het maandrapport van de huismeester) gaf meestal enige wetenswaardigheden over ziekte en gezondheid, vertrek en overlijden en andere zaken die de opzichter ter ore waren gekomen, en deelde mee welke weduwen ter vergadering wensten te komen. Dit gebeurde om zeer uiteenlopende redenen. Wij lazen onder meer:

"De weduwe T. komt ter vergadering om afscheid te nemen. Zij dankt op een hartelijke wijze voor al het goede dat zij hier naast God van het bestuur heeft genoten."

"De weduwe H. vraagt voor haar kind versterkende middelen; -toegestaan dagelijks een kan melk gedurende eene maand".

"Aan de weduw Ha. werd toegestaan f 6,- om haar zoontje in de gelegenheid te stellen om de fransche lessen te volgen".

"Weduwe B. bedankte voor het onderwijs dat haar dochtertje voor onze rekening op de naaischool heeft genoten. Haar werd aangeraden de onderwijzeressen te gaan bedanken."

"Kamer no. 19 ontvangt nieuwe gordijnen."

"De weduwen P. en St. ontvangen f 5,- extra ondersteuning en beddegoed."

"De vloer en balken in de woning huisje 7 zijn door champignons vermolmd en moeten vernieuwd worden. In handen der bouwcommissie gesteld."

Vaak ook werden weduwen ter vergadering ontboden. Meestal betrof dit klachten over hun gedrag of dat van hun kinderen, of ze hadden een van de vele regels van de Weduwenstichting overtreden.

Meermalen werden weduwen ter vergadering geroepen om hen erop te wijzen dat ze verplicht waren hun kinderen naar een christelijke school te sturen. (Een uitzondering wilde men wel maken voor een kind dat in de zesde klas zat, omdat dit de schoolprestaties kon schaden.) In het Handelsblad (18 september 1902) doet een hoofd der school hierover zijn beklag in een ingezonden brief waarin deze verplichting zijns inziens op "gedwongen winkelnering in haar hatelijken vorm" lijkt. Het bestuur besluit "hier niet tegen te schrijven, daar zulks juist door die luidjes vurig zou verlangd worden". Volhardde men in het sturen van kinderen naar een niet hervormde school, dan leidde dit echter wel tot ernstige berispingen en uiteindelijk huuropzegging. Dit was wel de zwaarste sanktie die het bestuur kon toepassen en zij werd niet al te vaak gebruikt. Echter bij vergrijpen tegen de zedelijkheid en het publiekelijk in opspraak brengen van de Weduwenstichting was het bestuur onverbiddeijk. Soms werden hier zelfs extra vergaderingen aan gewijd en zelfs onderschepte brieven werden ter tafel gebracht als bewijsstuk voor een verboden verhouding. Ook werden de betrokken mannen wel eens op het matje geroepen. Al werd hun naam, vanwege het aanzien dat ze gonten en ter bescherming van hun reputatie, in een enkel geval verzwgen.

Het bestuur bemiddelde verder bij het krijgen van werk en in erfeniskwesties. Het sprak op verzoek van moeders kinderen vermanend toe, betaalde ruitbreuk bij de bureu en gaf gevraagd en ongevraagd advies in de meest uiteenlopende zaken. Weduwen werden tot grotere verdraagzaamheid aangespoord en verzoeken tot het laten logeren van familie of kennissen werden besproken. Ook een telkens terugkerend punt is: het regelen van de jaarlijkse bedelingen.

Kortom, het bestuur was de Pater Familias van de Weduwenstichting.

De persoonlijke inzet van de bestuursleden strekte zich niet alleen uit over een groot aantal jaren (verschillende malen werd ook een 25-jarig jubileum van een bestuurslid gevierd). Sommige bestuursleden namen de kinderen mee op dagtochtjes of organiseerden ontspanningsavonden, zowel voor de weduwen als voor de kinderen. Dit laatste gebeurde niet alleen op kerkelijke feestdagen, maar ook ter gelegenheid van koninginndag; de geboorte van prinses Juliana en de diverse jubilea van de Weduwenstichting.

Het 25-jarig bestaan werd wel héél uitbundig gevierd, ondanks dat de Grote Vergadering slechts drie van de gevraagde achthonderd gulden toekende voor het feest. Twee dagen waren er festiviteiten: op 24 en 26 augustus 1908. Er werd gezongen, gebeden en er werden gedichten voorgedragen. Diverse cadeau's werden overhandigd, onder meer foto's van de Stichting, en er werd een tombola gehouden. Het muziekcorps van het diakonaal weeshuis trad op en er kwam een telegram van de Koningin.

Uit het verslag van de feestavond citeren wij:

"... afgewisseld door het gebruik van gebakjes en limonade gaf deze onverbeterlijke Bamberg de allerkoddigste gocheltoeren en buiksprecken ten beste. Klein en groot juichte en jubelde als Z.ed. eene goedgeslaagde proef van bakkunst in een hoed gegeven had - kortom lang zal zijne tegenwoordigheid op dezen avond in aangename herinnering blijven voortleven. De opgewondenheid steeg ten top toen hij ruim 300 vlaggetjes tevoorschijn tooverde waarop gedrukt stond '25 jarig bestaan der Dia. Wed. Stichting der N.H.G.'. Wat een gejuich en pret hadden de kleinen; 't deed ons allen weldadig aan; en wij ouderen waren dankbaar dat wij die kinderen eene aangename avond mochten verschaffen".

Ook de niet aflatende Oranje-gezindheid (met lieve kinderstemmetjes werd gezongen: 't is Oranje, 't blijft Oranje) kwam in veel feesten terug.

Bij het 50-jarig bestaan werd opgemerkt dat het eigenlijk geen tijd was om feest te vieren. (crisis).

Tot 1980 heeft het bestuur gefunctioneerd, met grote inzet en gestrengheid. Maar na de tweede wereldoorlog leek het steeds meer moeite te hebben mee te gaan met de moderne ontwikkelingen. De afstand tussen bestuur en bewoonsters groeide en een aantal bestuursleden verloor steeds meer zicht op wat er in de Stichting gebeurde. Daar kwam bij dat de tijd van liefdadigheid voorbij was en de bewoonsters zélfstandiger hun gang gingen dat vijftig jaar daarvoor. Sommige bestuursleden zagen wel in dat je een bewoonster niet op straat kon zetten, als er eens een jongen bleef slapen, al waren zij het daar niet mee eens.

Het wachten totdat men in de fraaie bestuurskamer geroepen werd is nu voorgoed verleden tijd en daarmee ook de regelgeving van bovenaf en de inbreuk op het persoonlijke leven van de bewoonsters. Maar desondanks, voor de bestuurlijke zorg in de afgelopen honderd jaar en de persoonlijke inzet van de vele bestuursleden om het leven van de weduwen met hun kinderen zo draaglijk mogelijk te maken is een woord van dank zeker op zijn plaats.

UITDELINGEN EN ONDERSTEUNING

De weduwen, die op de Stichting woonden, hadden slechts beperkte middelen van bestaan. De vergoeding die zij moesten betalen voor het wonen op de Stichting was weliswaar zeer laag en deze woonvoorziening betekende voor velen een uitkomst en een redding van de totale armoede, maar toch waren de financiële zorgen hiermee nog niet uit de wereld. Sommige bewoonsters hadden inkomsten uit arbeid, maar anderen, die om gezondheidsredenen of vanwege de werkloosheid geen werk hadden, waren volledig op de liefdadigheid aangewezen.

Natuurlijk was er het Burgerlijk Armenbestuur dat een beperkte mate van 'onderstand' verleende. Maar juist ook de Diaconie zag het als

haar taak om zorg te dragen voor de minvermogenden. Ieder jaar werd dan ook een bepaalde som ter beschikking gesteld aan het bestuur van de Weduwenstichting om weduwen individueel te ondersteunen. Het was echter niet de bedoeling dat de weduwen zowel van de Diaconie als van het Burgerlijk Armenbestuur eenzelfde hulp ontvingen. Meermalen sprak het bestuur dan ook over "de wenschelijkheid te trachten te weten te komen welke liefdadige instellingen aan onze weduwen ondersteuning verlenen". Het bestuur regelde dan ook regelmatig met het Burgelijk Armenbestuur of met de 'halve wezenstichting' wie welke kosten zou dragen.

Het bestuur van de Weduwenstichting trad in de meest ruime zin op als hoeder van het materieel welbevinden van de weduwen.

Allereerst was er de hulp die verleend werd naar aanleiding van de tekorten en noden die signaleerd werden door de commissie huisbezoek. Maar ook de weduwen zelf kwamen met hun vragen naar het bestuur, zoals:

"De weduwe P. vraagt pantoffels en een werkjapon. Haar wordt f 7,50 gegeven, onder voorbehoud dat de volgende vergadering de rekening overlegd moet worden."

"De weduwe H. vraagt geld voor een boezelaar, nodig om een werkring te kunnen aanvaarden."

"De weduwe J. vraagt schoeisel voor haar zoontje die ernstig platvoeten heeft."

Veelvuldig werden kleinere geldbedragen gegeven om een ernstige nood te lenigen; om familieleden te bezoeken of reisgelden om kinderen naar buiten te kunnen sturen voor hun gezondheid.

Naar aanleiding van den Europeschen oorlog in 1914 wordt het bestuur van de Weduwenstichting door de financiële commissie "doordrongen van de treurige tijds omstandigheden", verzocht "... om zoo zuinig mogelijk te beheren en de uitgaven zoveel mogelijk te beperken". De weduwen worden in deze tijd op rantsoen gesteld. Er is vooral veel vraag om melk voor de kinderen. Het bestuur beijverde zich tijdens de eerste wereldoorlog bij het distributiecentrum om zoveel mogelijk goederen voor de Stichting te krijgen. Zelfs tot schoenveters toe, waarvan er in 1918 tegen de totaalprijs van f 46,32 maar liefst 2316 beschikbaar gesteld worden.

De regelmatig terugkerende uitdelingen, vormden een zeer belangrijke ondersteuning in natura. De uitdelingen vonden meestal plaats tijdens een gezellige gezamenlijke bijeenkomst in de bewaarplaats. Zo was er de winteruitdeling met Kerstmis (en soms één extra in februari of maart), de paasuitdeling (altijd zes eieren) en bij bijzondere gelegenheden (koninginnedag, de geboorte van prinses Juliana, het 25-jarig bestaan van de Stichting, etc.). Zij bestonden meestal uit levensmiddelen (enkele koppen gerst, havermost, een ons vet, brood en worst, suiker en thee), uit broodpenningen en soms uit kledingstukken die geschonken werden door naaikransen. Een enkele maal was er een klein geldbedrag en bij het afscheid van de tweede huismeester

*5. Ter herdenking der Verjaardag onzer Geliefde Koningen.
werd op heden avonds 8 1/2 Uur aan de Weduwen uitgedeeld*

2 Tarwe brooden

1 Rogge "

1 " Kaas

1 " Boter

en 25° aan geld. } f 46.75

werden ook vier wollen dekens uitgereikt. Brandstoffen werden tot de twintiger jaren in natura verstrekt (turfs) en daarna werd er maandelijks een geldbedrag gegeven van september tot en met maart en zo nodig april, (f 10 - 12,- per maand). Ieder jaar zaten de weduwen wel weer in spanning of ze dit brandstoffen-geld weer zouden krijgen.

De Diaconie stelde voor deze uitdelingen een bedrag per jaar beschikbaar, maar ook werden ze mogelijk gemaakt door diverse giften en legaten. Zoals het legaat van Iamgonda Maria Borghorst, weduwe van de weleerw. Hr. P. van Limmik, die in 1917 f 3.000,- naliet, waarvan de rente voor een kerstuitgifte bestemd was. Soms was een uitdeling ook zeer nauwkeurig omschreven, zoals 1 krentebrood, 3 appels en een gelderse worst (waarvan het hoge zoutgehalte niet goed was voor de toch al hoge bloeddruk van sommige weduwen). Na de tweede wereldoorlog is er een hele discussie geweest in het bestuur of de worst vervangen mocht worden door een kip. Ook de bestuursleden, de huismeester en de predikant deelden mee in de kerstgaven.

Het was heel bijzonder om uitgekozen te worden om een 'bloempotje' te plaatsen op het graf van de Hr. en Mvr. van Munster. De Hr. en Mvr. van Munster waren een rijk echtpaar dat eind vorige eeuw, kort na elkaar, kwam te overlijden. Een of twee maal per jaar mocht het bestuur een weduwe met jonge kinderen uit Amsterdam (dus niet sloterdijk of de watergraafsmeer) voordragen om voor 15 december of 18 januari een bloemetje op hun graf te plaatsen. De gelukkige mocht hiervoor het niet geringe geldbedrag van f 100,- ontvangen. Het dagblad, 'het Handelsblad', heeft uit de tweede wereldoorlog grote sommen geld toegezegd aan diverse kerken en instellingen om te verdelen onder de stille armen (de zgn. 'stille armen van het Handelsblad'). Ook vele weduwen kwamen hiervoor in aanmerking; en het bestuur besteedde avonden aan het invullen van formulieren om een met redenen omkleed beroep voor diverse weduwen op dit fonds te kunnen doen.

De Weduwenstichting deelde ook mee in andere feestelijkheden, zoals het 250-jarig bestaan van de diakonele bakkerij, ter gelegenheid waarvan krentebroden werden uitgereikt.

De materiele zorg van het bestuur ging echter verder. De Diaconie zorgde voor de betaling van schoolgelden en bekostigde verdere opleidingen (naaister, onderwijzeres). Zij betaalde de plaatsing van kinderen in herstellingsoorden of opvoedingstehuizen. Het bestuur besloot eveneens het plakken van zegels voor de ouderdomsverzekering te bekostigen voor diegenen die dit zelf niet konden. Bij individuele financiële problemen werd meer dan eens een bestuurslid verzocht een en ander te regelen. Zoals de alimentatieproblematiek van een gescheiden vrouw, erfenis kwesties, of een uitkering aan een weduwe, wier man was overleden aan een ziekte opgelopen in de mobilisatietijd.

Wanneer er bijzonder hoge bedragen gevraagd werden om iemand te helpen (aangepast schoeisel, bril), moest een bestuurslid een met redenen omkleed verzoek indienen bij de Diaconie. Een andere diaken moest dan het verzoek controleren en bezien of de aanvrager niet te royaal of te zuinig was geweest. Daarna werd erover beslist.

In al deze gevallen stelde het bestuur zich op als raadsheer, voorspraak en milde gever en het gebeurde niet vaak dat een verzoek om steun afgewezen werd.

DE HUISMEESTERS

Voor de renovatie was er, als men de Weduwenstichting binnenkwam door de poort aan de Hugo de Grootstraat, in de voorhal links een deur die toegang gaf tot de woning van de huismeester.

Van 1883 tot 1980 hebben hier de opeenvolgende huismeesters, beter: huismeestergezinnen gewoond, die in dienst waren van de Diaconie ten behoeve van de Weduwenstichting. Kandidaten voor de betrekking van huismeester moesten gehuwd zijn, lidmaat van de Ned. Herv. Gemeente, van onbesproken gedrag en van middelbaren leeftijd.

Bij hun aanstelling werd zowel de stoffelijke, als ook de geestelijk zijde van hun roeping geschetst. Dat wil zeggen dat er van hun verwacht werd zij kleine reparaties verrichten, de vergoeding inden voor de woningen, de bewaarplaats verzorgden en de weduwen met raad en daad bij zouden staan. Verder moesten zij zowel toezicht houden op de naleving van de voorwaarden en bepalingen waarop de woningen in huur werden afgestaan, als zorg dragen voor een prettige sfeer op de Stichting. Tot de tweede wereldoorlog werd altijd een gehuwd man aangesteld, omdat ook zijn vrouw een belangrijke taak toegedacht was, namelijk leiden van de bewaarplaats en het vervangen van haar man. Toen de vrouw van de eerste huismeester overleed werd hij dan ook aangemaand de Stichting zo weinig mogelijk te verlaten c.q. voor vervanging te zorgen. (Een jaar later is hij hertrouwd, waarbij hij een gratificatie van f 25,- ontving.)

Voor deze veelomvattende taak ontving de huismeester in aanvang f 50,- per maand plus vrij wonen.

Erg dankbaar lijkt deze functie op het eerste gezicht niet. Enerzijds moest de huismeester zorg dragen voor de naleving van de huisregels (hij trad min of meer plaatsvervangend op voor het bestuur). Anderzijds werd hij iedere dag gekonfronteerd met zo'n 40 weduwen en tegen de 100 kinderen, die allen hun eigen opvatting over het naleven van de regels hadden, en hun eventuele klachten over alles wat de Stichting betrof tegen hem spuiden.

Het bleek dan ook snel dat de eerste huismeester het niet gemakkelijk had in zijn positie. De huismeester en de weduwen hebben dan ook regelmatig klachten over elkaar bij het bestuur gedeponereerd. Zoals de weduwe E. die naar de raad van diakenen schreef dat de huismeester haar geslagen had, terwijl hij haar (volgens getuigen) slechts aan de kant geschoven had om wasgoed te verwijderen uit het portaal, dat daar te drogen hing. Iets dat niet mocht. Ook de zoon van weduwe L. had klachten maar was dronken toen hij ze mondeling toe kwam lichten, hetgeen hem in de ogen van het bestuur volstrekt ongelooftwaardig maakte. De huismeester daartegen beklaagde zich meermalen bij het bestuur dat hij 'gebrutaliseerd' werd door de verloofden van diverse dochters, die het er niet mee eens waren dat ze 's avonds de deur uit gezet werden. Het bestuur heeft de huismeester meermalen wegens zijn onverdraagzaamheid aan moeten manen tot ootmoed en geduld ten aanzien van de weduwen. Het bestuur had ook wel eens moeite met zijn optreden en een bezoekend predikant vroeg zich af "wie die wonderlijke man was?". Een dreiging met ontslag, waar tegen de huismeester zich hevig verzette werd echter nooit uitgevoerd, vanwege het vele goeds dat zijn vrouw deed. mede Iedere maand deed de huismeester verslag aan het bestuur van alles wat wetenswaardig was, of al wat aandacht, zorg of reparatie behoefde. Hij wist het bestuur te vertellen wie er ziek was en hoe ernstig dit was (de weduwe H. is 24 januari wegens ongesteldheid

en lichaamszwakte opgenomen in onze Ned. Herv. ziekenverpleging en een buurvrouw zorgt voor de kinderen; jantje O. is uit de boom gevallen en heeft een hersenschudding; weduwe V. is in haar werkhuis van de trap gevallen en kan voorlopig niet weer gaan werken) tot welke stappen er op het amoreuze pad gezet werden (weduwe B. geeft een man en een vrouw gelegenheid zich in haar woning te ontmoeten, of dat naar zijn inzicht weduwe C. zo'n beetje aan het vrijen was). Zaken die of tot ernstige berispingen of huisuitzetting leidden, of slechts voor kennisgeving aangenomen werden.

De opzichter moest er onder meer voor zorgen dat er geen ongewenste personen op de Stichting kwamen, of dat ze op tijdstippen dat ze ongewenst werden (voor heren om 11 uur 's avonds) de Stichting weer verlaten hadden. Dat gold zowel voor straatnegocianten als voor de vrijer van weduwe B. (die maar bleef ontvangen ondanks alle berispingen), die, in opdracht van het bestuur desnoods met behulp van de sterke arm buiten de deur gehouden moest worden.

Toen hij echter - per vergissing - nadat een jongen, op de vlucht voor een agent zich op de Stichting had verstopt, den diender hielp deze knul op te sporen achter de turf op zolder, haalde hij de gram van alle bewoonsters. Het bleek namelijk een jongen te zijn die op de Stichting thuishoorde. De weduwen waren unaniem van mening dat het meer tot zijn taak behoorde deze jongen te beschermen dan om hem uit te leveren.

Begin 1911 overleed, na een korte ziekte en na 27 dienstjaren, op 71 jarige leeftijd de Hr. de Wilde. Zijn weduwe kreeg voorlopig een jaarlijkse toelage van f 200,- .

Er werd een advertentie geplaatst in het predikantenblad en uit de 104 (!) sollicitanten werd de Hr. Jantzen uit de Van Oldenbarneveldtstraat gekozen. Tegelijk werd het zogenaamde 'vadersboek' ingesteld, waarin de huismeester zijn maandelijks bevindingen voor het bestuur moest optekenen.

De Hr. Jantzen kweet zich ontstuimig van zijn taak en na enkele maanden werd er al melding van gemaakt dat "het den suppoost Jantzen gelukt is om vele kinderen aangaan en nuttig bezig te houden, onder andere door met hen te lezen: De vele vervolgingen der Hugenoten".

Hij vroeg tevens vergunning om met en voor de kinderen te maken "een toestel om aan de ringen te werken en een springpaard", hetgeen werd toegestaan. Ook organiseerde hij dagtochten: met de meisjes naar Wijk aan Zee of Zandvoort en met de jongens naar Hilversum. De laatsten liet hij hierover een opstel maken waarvoor de drie besten een prijs ontvingen van het bestuur.

Een idee van hem, namelijk om "een boekje uit te geven met plaatjes op de Stichting gekiekt", is weliswaar door het bestuur in overweging genomen maar voor zover wij weten nooit gehonoreerd.

In 1919 krijgt de huismeester voor het eerst een week vakantie, wat volgens het bestuur zijn werklust ten goede zal komen. Na enkele jaren is dit gewoonte geworden, inclusief f 40,- vakantiegeld.

Gedurende deze periode werd hij meestal vervangen door een weduwe. In 1926 vraagt de Hr. Jantzen zijn ontslag om gezondheidsredenen. Bij zijn afscheid biedt hij het bestuur een maquette aan van de Weduwenstichting, die nog steeds in de bestuurskamer te bewonderen valt. Hij mag nog een half jaar blijven wonen op de Stichting met behoud van salaris, en daarna zonodig met vrij wonen en f 6,- in de week.

Uit de 43 sollicitanten werd tenslotte het echtpaar Van Gorkum ge-

kozen. Ook de Hr. van Gorkum heeft getracht het jeugdwerk nieuw leven in te blazen. In 1927 werd een van de huisjes hiervoor tijdelijk ingericht, en onder zijn leiding hield de jeugd zich elke avond bezig met figuurzagen, houtsnijden en catonnage. Hiervoor betaalden de kinderen 3 cent per week. Een lichtbeeldenavond werd door de huismeester echter niet als succesvol ervaren en het bestuur wist te noteren:

"De huismeester doet mededeling over de lichtbeeldenavond en verzoekt voor zoiets nooit meer machtiging te krijgen.

De kinderen kunnen in het donker blijkbaar niet vertrouwd worden".

In deze tijd zien we ook melding gemaakt worden van het toenemende aantal klusjes dat de huismeester te verrichten krijgt, zoals: met een kind naar de winkel om te zien wat een nieuwe jas kost, en met alle kinderen naar de dokter. Ook had hij tot taak de post te verdelen die centraal binnekam (het heeft tot in de zestiger jaren geduurd voordat ieder een eigen brievenbus had). Verder moest hij iedere avond met een kaarslantaarn naar zolder om alle branddeuren open te zetten.

Van januari 1946 tot januari 1969 was de Hr. van Marle huismeester. Hij was timmerman en zijn praktisch inzicht en grote handigheid waren van groot nut voor de Weduwenstichting.

Tot zijn taken behoorde o.m. het klaarzetten van de zaal en het maken van koffie voor de Bijbellezingen, het ophalen van de weekhuur en het opnemen van de meterstanden. De eerste brievenbussen zijn aan hem te danken.

Het bestuur was niet altijd gelukkig met zijn doortastend optreden. Zo heeft iemand hem ooit gevraagd om hulp bij het krijgen van geld voor een gehoorapparaat. Omdat hij bij de Diaconie drie weken moest wachten, heeft hij het toen aangevraagd en gekregen van Humanitas. Dit werd hem door het bestuur niet in dank afgenomen.

Ook de opvattingen tussen bestuur en huismeester over het naleven van de huisregels liepen niet altijd parallel. Hij liet vrouwen die gingen trouwen bijv. wel samen wonen als het huwelijk voor de deur stond en ook als eens een vriend bleef logeren maakte hij daar geen ophef over. Maar diegenen die hem na sluitingstijd uit bed belden om de deur te openen, hoefden niet op een vriendelijk woord te rekenen.

In 1969 werd voor het eerst een vrouw als huismeester aangesteld, terwijl ook haar man vele werkzaamheden op de Stichting verrichtte. Het echtpaar Smit stimuleerde het verenigingsleven sterk. Zo werd een huiskoortje opgericht en de Hr. Smit begeleidde dit op het orgel. Zij organiseerden veel activiteiten samen met de bewoonsters, zoals twee bazars voor het opknappen van de bewaarplaats en sinterklaasfeesten met surprises.

Er heerste in deze jaren een goede sfeer op de Stichting. Op 62-jarige leeftijd werd Mevr. Smit gepensioneerd. Hun vertrek werd ten zeerste betreurd.

Als laatsten (van 1977 tot 1980) hebben de Hr. en Mevr. Bakker als huismeesters op de Stichting gewerkt. Vele bewoonsters weten zich met name hun goede zorgen tijdens de strenge winter van 1979 nog goed te herinneren.

Na de renovatie is de functie van huismeester zo goed als verdwenen.

Iedereen heeft zijn eigen sleutels, bel en brievenbus. De vroegere woning van de huismeester heeft een andere ingang gekregen en wordt normaal verhuurd.

Een jong echtpaar is in huis bereikbaar voor wat er nog aan vragen of problemen bij de bewoners/sters mocht bestaan en voor degenen die de huisdeur dichttrekken en hun sleutels binnen laten liggen. Maar de belangrijke en sfeerbepalende rol zoals de huismeesters die in het verleden gespeeld hebben, is hiermee voorgoed aan de geschiedenis toevertrouwd.

HET LEVEN OP DE STICHTING

Diaconie, bestuur, en huismeester, allen spanden zich in om de bewoonsters door de moeilijke jaren heen te helpen. Men trachtte dit op een zo goed mogelijke manier te doen, gezien in het licht van de waarden en normen van de tijd, maar gemakkelijk is het voor geen van de partijen geweest.

De keerzijde van de zorg die betracht werd, was de bemoeienis met het persoonlijk leven.

Hartstocht en tralies

Het was de weduwen absoluut verboden om 's avonds na 11 uur mannelijke bezoekers te ontvangen of op visite te houden. Het is te begrijpen dat menige weduwe deze regeling nogal ongezellig vond. Het vergde enige vindingrijkheid om met het verbod het handje te lichten. De bewoonsters van de huisjes aan de straatkant hadden een voordeel. Zij hoefden geen ingewikkelde methodes voor binnenkomen of weggaan te bedenken, zij hoefden slechts hun raam open te schuiven. Enige tijd hebben zij kunnen profiteren van deze uitgang. Helaas, het bestuur kwam dit ter ore en men liet alras ijzeren spijlen voor de ramen van de benedenwoningen aanbrengen. Pas in 1965 werden deze weer weggehaald. Weduwen van wie het bestuur vermoedde, dat zij mannelijk bezoek hadden laten overnachten werden ter vergadering geroepen en liepen een niet geringe kans, bij onomstotelijke bewijsvoering, van de Stichting verwijderd te worden. Ja, in een enkel geval is het bestuur zover gegaan dat er een brief werd gestuurd aan het 'ongepast bezoek'.

In 1919 kwam de opzichter het bestuur melden dat een weduwe in zwangere staat zou verkeren. De zaak moest worden uitgezocht en werd door het bestuur in handen gegeven van de echtgenote van een bestuurslid en vermoedelijk een vrouwelijke diaken. Uit het verslag van de volgende vergadering bleek dat alles op vermoedens en roddel berustte. De weduwen werden door de voorzitter "ernstig onderhouden over hun lichtvaardig oordelen", en de betreffende weduwe werd geluk gewenst met haar "vrij-uit gaan".

In een ander geval bloeide een verhouding op tussen een weduwe en de zoon van haar buurvrouw. Genoemde weduwe raakte wel zwanger en moest dan ook de Stichting verlaten.

Het bestuur lette ook op de kwaliteit van eventuele vrienden, dat wil zeggen, "een verhouding met een anders gelovige, daar rust Gods zegen niet op". De weduwe werd aangeraden kracht te putten uit de bijbellezingen.

Het was de weduwen niet toegestaan zonder permissie familieleden te laten logeren. Meestal ging het om een zieke en/of oude moeder, zuster of nicht. Vrijwel altijd verleende het bestuur hiervoor toestemming. Na de logeerpartij kwam de weduwe voor de verleende permissie bedanken.

Soms moest het bestuur bemiddelen bij hoog opgelopen onderlinge ruzies. Daarvan was jaloezie of onenigheid tussen of over de kinderen meestal de oorzaak, en de weduwen waren hierbij niet op hun mondje gevallen. Naar aanleiding van een bemiddelingspoging sprak de voorzitter:

"Vroeger hadden wij bordjes waarop stond ' Verboden de muren te verontreinigen ', nu mogen er wel bordjes hangen ' Verboden te vloeken '."

Niet alleen weduwen gingen ter vergadering. Ook jongeren deden er wel eens hun beklag, hoewel dit een uitzondering vormde:

"De jongens S. en B. ter vergadering, brengen een klacht uit over hun huismeester. Uit al het gehoorde blijkt echter de brutaliteit van deze jongens, die zich wat meer gaan voelen en niet meer onder een ander willen staan. Verder vragen de jongens als bestuur van de mondorgelclub of ze weer mogen repeteren. Uit de bespreking blijkt dat zij straf hebben van de huismeester voor de wanorde die zij maken. Aan de huismeester wordt door het bestuur vrijheid gegeven te handelen zoo hem goeddunkt."

Alleen leiding, geen dwang

De verplichting bestond om de kinderen op een Prot. Chr. school te doen, te weten de Bilderdijschool in de Potgieterstraat. Als een moeder haar kind op een andere school wilde plaatsen moest zij daarvoor toestemming vragen aan het bestuur. Meer dan eens werd deze toestemming geweigerd.

"Weduwe P. vraagt toestemming om haar kind op de Walenschool te doen gaan, wat haar bij uitzondering wordt toegestaan."

Werd voor het contact met de Walen nog een uitzondering gemaakt, ronduit verboden was het contact met de Rooms-Katholieken.

"Broeder N. vraagt naar aanleiding van de notulen inlichtingen over de genoemde R.K.Stichting. De voorzitter zegt dat het de vereniging is in het vroegere gebouw 'Mirjam'. Daar worden de kinderen op een prettige manier bezig gehouden. De weduwen hebben echter beloofd de kinderen er niet meer naar toe te zenden."

Soms ging de bemoeienis met privé-zaken zelfs in de ogen van het bestuur te ver. Wij citeren uit de notulen van 12 september 1927:

"Broeder T. heeft een bespreking gehad met weduwe K. over het afknippen van het haar. Reden was (zegt zij) erge hoofdpijn. Broeder X. antwoordt dat, hoe gaarne wij ook wenschen dat zulks op de Stichting niet zou gebeuren, wij toch over de bewoonsters niet zoveel zeggingskracht hebben. Wij kunnen alleen leiding geven, geen dwang uitoefenen."

Weer een andere broeder gaf aan, dat de broeder die de weduwe in deze becritiseerd had wel erg ver was gegaan.

In dienst van Hare Majesteit

Vanaf de oprichting van de Stichting hebben de weduwen allerhande werkzaamheden verricht.

Rond oktober 1883 werd een aantal malen een verzoek ingediend om bordjes te mogen ophangen voor de verkoop van thee, koffie, specerijen, het opmaken van mutsen en het opbergen van goederen. De kinderen hadden vaak een thee- of koffiewijk, wat betekende dat ze na schooltijd allerlei pakjes moesten wegbrengen.

Hieronder volgt een financieel overzicht uit 1913:

"25 gezinnen worden door de stad (het Burgerlijk armenbestuur) gesteund: 3 met f 12,-, 16 met f 10,-, de overigen onder de f 16,-. 23 vrouwen werken: 6 naaisters, 2 in de verpleging, 5 diverse werkzaamheden, en 7 waren zonder beroep. Er zijn 3 gezinnen met een inkomen boven de f 20,-."

Onderstaande citaten (uit twee bestuursvergaderingen uit 1919) maken duidelijk hoe zwaar het werk en de gehele situatie voor veel vrouwen geweest is.

"De opzichter beklagde zich over de baldadigheid der jongens V., Z., en G., met name het moedwillig veroorzaken van storing in het elexlicht op zondagavond. In verband hiermee vernemen we dat de weduwe Z. 's nachts niet thuis is, als ze werk heeft. De commissie huisbezoek zal de weduwe aanzeggen dat het bestuur dit niet langer kan toestaan, en zij een ander middel van bestaan moet zoeken, zoals was afgesproken toen zij op de Stichting kwam. ... Hoe gaarne de vrouw een andere werkkring zou aanvaarden, lichaamszwakte belette dit haar en zo moeten wij er maar in berusten totdat de toestand wat beter is. De zuster die bij haar in huis is, is zwaar beproefd, en kan voorlopig niet bij haar vandaan" (genoemde vrouw waakte 's nachts bij ernstig zieken - red.).

Er heerste jaloezie tussen de werkende en de niet-werkende vrouwen. De niet-werkenden werden gezien als luxe-paardjes (de oorzaak was vaak een slechte gezondheid), terwijl de werkenden benijd werden om hun ruimer inkomen.

Soms was er sprake van een kleine bijverdienste op de Stichting, zoals het vervangen van de huismeester tijdens zijn vakantie door een weduwe. Zij ontving voor haar werkzaamheden f 10,-.

Er werd zowel buitenshuis als binnenshuis gewerkt. Zo was er een weduwe die thuis de was deed voor veel mensen; een ander deed mangelwerk totdat zij een baan vond als werkster bij de Nederlandse Bank. Later werd de mangelkamer bij de woning van de huismeester getrokken.

In 1924 werden 15 weduwen aan het werk gezet door de kledingcommissie. Men moest kledingstukken maken en/of herstellen.

Het bestuur deed diverse pogingen om weduwen werk te verschaffen. Zo werd bijvoorbeeld onderhandeld met een vertegenwoordiger van het koninklijk paleis over het aanstellen van een vaste werkster, en meerdere losse voor bijzondere gelegenheden, allen weduwen van de Stichting.

Een lijkhuisje in de tuin

Zowel lichte als ernstige ziektes kwamen voor op de Stichting. Menig- een hield het hart vast als er ergens één of andere kinderziekte werd gekonstateerd, bijvoorbeeld roodvonk of mazelen.

Zo was er in 1899 een weduwe die haar kind, dat roodvonk had, niet naar het gasthuis wilde sturen. Dit had tot gevolg dat de weduwen niet naar hun werkhuizen konden gaan, en hun kinderen niet naar school. Voor de poorten kwam een papier te hangen met de tekst "besmettelijke ziekte". Er werden ook ernstiger ziektes gemeld, zoals een geval van typhus (1918). Vooral in de eerste wereldoorlog werden veel mensen ziek. Regelmatig werden weduwen en kinderen naar het ziekenhuis vervoerd. Ondanks het gebrek aan voedsel, verleenden bestuur en diaconie naar beste kunnen steun in materieel en financieel opzicht. Ook het opzichtersechtpaar sprong bij met raad en daad; burens trachtten elkaar de helpende hand te bieden met eten koken of oppas-

sen resp. waken in het geval van ziekte. Het was echter niet te voorkomen dat in deze perioden moeders en kinderen kwamen te overlijden. Ook de t.b.c. heeft meerdere slachtoffers geeist. Het huisje in de tuin diende als lijkenhuisje, en met name kinderen werden daar opgebaard. Het kwam dus voor dat jonge kinderen een buurjongetje of buurmeisje verloren en wisten dat het kind gestrekt op een baar onder een zwarte doek op een paar meter afstand van de eigen woning in het tuinhuisje lag. Bij de kinderen leefde ook vaak de angst dat hun moeder zou komen te overlijden. Dan stond als enige mogelijkheid het weeshuis open en daar had men zich via vriendjes op school geen al te optimistisch beeld over gevormd. Ooit heeft het bestuur een voorstel ge daan aan het Weeshuis om kinderen, wier moeder werd opgenomen in het ziekenhuis, geplaatst te krijgen in het Weeshuis. Het was namelijk zo dat in een aantal gevallen familieleden bijsprongen als de moeder werd opgenomen, maar in een enkel geval moest het bestuur of de huismeester de opvang regelen. Meestal werden de kinderen ondergebracht of het familielid kwam op de Stichting logeren. Het bleek echter dat het Weeshuis geen plaatsen beschikbaar had, dus is dat voorstel nooit gerealiseerd. Ook was er een weduwe die enige malen per jaar ernstig psychisch in de war was. Zij werd dan min of meer met geweld door de broeders van de G.G.D. en de politie naar paviljoen III van het W.G. vervoerd. Een van de ex-bewonders herinnerde zich dat hij als kind, samen met anderen nieuwsgierig was om te zien, hoe het wegvoeren verliep. Hij was er daarna dagen van in de war, maar het was toen niet de gewoonte om dat uit te spreken. In 1930 was er sprake van een rattenplaag. Er werden verschillende bestrijdingsmiddelen geprobeerd maar zonder resultaat. Toen heeft het bestuur de gezondheidscommissie ingeschakeld, en tegen het ingrijpen van deze commissie waren de ratten niet bestand.

Ontspanning en "stichting"

Op initiatief van de huismeester en/of verschillende bestuursleden werden, met financiële hulp van de diaconie, voor jong en oud clubs en activiteiten georganiseerd.

Naast diverse hobbyclubs organiseerde de huismeester, met name in de twintiger jaren, één maal per maand een gezellig avondje voor de kinderen.

Er was een mandolineclub 'Talma' genaamd (d.w.z. Ter Algemene Levensdige Medewerking Aanbevolen; een vondst van de huismeester). Deze club en de mondorgelclub 'Oefening Baart Kunst' gaven, meestal bij feestelijke gelegenheden, uitvoeringen op de Stichting. Ook heeft Talma eens gespeeld ten bate van de slachtoffers van de watersnoodramp van 1926.

Zowel Talma als de mondorgelclub waren gemengd. Het bestuur van de mondorgelclub bestond uit jongens en de afspraak was dat de wat oudere leider van Talma toezicht zou houden.

Verder was er een reciteervereniging en de 'jongedochterenkran Ezra'. De laatste heeft enige tijd onder leiding gestaan van een wijkdiakones. Soms waren er wat strubbelingen: niet alle jonge dochters waren altijd even gezeglijk.

De kran werd geopend en besloten met gebed en Bijbellezing. Men herstelde en vervaardigde kleding voor de armen, en ooit werd een tombola georganiseerd waarvan de opbrengst ten goede kwam aan de wezen. Voor de volwassen bewoonders bestond de kran 'Anna', die onder leiding stond van een weduwe. De Anna-kran ging eens in de zoveel tijd een dagje uit.

Een weduwenuitstapje met bestuursleden en de Hr. van Marle (links).

Regelmatig trad het muziekgezelschap 'Soli Deo Gloria' op. Dit gebeurde meestal in de tuin. De komst van dit fanfare-orkest uit de buurt werd altijd erg gewaardeerd. Zo werd elk jaar op 16 juni de slag bij Waterloo herdacht met een concert.

Na de tweede wereldoorlog, toen er bijna alleen nog volwassenen op de Stichting woonden, organiseerde de huismeester een toneelclub. Deze luisterde niet alleen de eigen feestelijkheden op, maar heeft zelfs voorstellingen in de Spaarndammerbuurt gegeven.

Een vast onderdeel van het leven op de Stichting vormden de wekelijkse Bijbellezingen, die van november tot en met maart gegeven werden. De weduwen werden geacht hierbij aanwezig te zijn, en bij herhaalde afwezigheid werden zij door het bestuur aangespoord en gewezen op de noodzaak van deze bijeenkomsten. In het begin leidden godsdienstonderwijzers deze Bijbellezing, maar later werden hiervoor predikanten gevraagd, ook met de bedoeling meer publiek te trekken (de Bijbellezingen waren ook toegankelijk voor buitenstaanders). De predikanten werden een tijd lang gehaald en gebracht met een rijtuig. Dit werd echter spoedig te duur en door het bestuur afgeschaft.

Eenmaal per 14 dagen was er zondagsschool voor de kleinen; de grotere kinderen hadden catechesatie. In 1921 werd besloten toe te treden tot de Nederlandsche Zondagsschoolvereniging. Drie jaar later werd de zondagsschool gedeeltelijk overgeheveld naar het wijklokaal van Ds. Oorthuys.

Er was ook een orgel, afkomstig uit het wijkgebouw van Ds. Van Limburg (een geducht concurrent van de Bijbellezing op maandagavond). Dit was tijdelijk ondergebracht op de Stichting en stond in de bewaarplaats (later het 'zaaltje' genaamd). De organist die

voor het bespelen van dit instrument in dienst was, werd enige malen op het matje geroepen en later zelfs ontslagen, vanwege bedelen op straat. Dit was door de bewoonsters gesignaleerd. Later heeft de huismeester op het orgel het huiskoortje begeleid.

Geen VARA en geen swing

Wij willen nog een paar voorzieningen apart vermelden, omdat zij of de wijze waarop ze tot stand kwamen, tekenend zijn voor de werkwijze van het bestuur of voor de sfeer op de Stichting. Ooit deed één van de huismeesters het voorstel om een bibliotheek op te zetten voor de bewoonsters. Het bestuur wees toen op de mogelijkheid om van de bibliotheek in het Koning Willemhuis gebruik te maken. Enige tijd later werd toch toestemming gegeven en er werd een lijst opgesteld van de in deze bibliotheek aanwezige boeken. Een kleine greep hieruit maakt duidelijk dat het wakend oog van het bestuur ook op dit gebied te bespeuren was. Zo kwamen wij tegen: "Zijn dat uw kinderen?" (door D. van de Stoep); "De Heksenkamer" (door G.C.Hoogenwerff); "Toen moeder jong was" (door W.J.Goedbloed). Maar wat te denken van de volgende titels gezien de strenge zeden en normen: "Boven alles liefde" (door Jan Moelaren); "Twee mannen" (door J.Boy) en "De zonde der vaderen" (door W.J.A. Roldanus jr.).

De boeken mochten 's zaterdags tussen 17.00 en 17.30 uur gehaald of geruild worden in de bestuurskamer.

Behalve boeken werden ook kranten gelezen. Rond de jaren twintig waren dit vooral "De Courant", "Het Nieuws van de Dag" en de "Amsterdammer".

Eind jaren twintig organiseerden de bewoonsters een bazar waarvan de opbrengst bestemd was voor de installatie van radio. Aanvanke-lijk was het bestuur angstig dat de plaatsing van een radio-antenne overlast zou bezorgen aan de burens, maar uiteindelijk werd er toch mee accoord gegaan. Men begrootte de kosten op acht à negenhonderd gulden.

In 1934 werd de ontvangstinrichting geplaatst. De brief die het bestuur toen schreef aan de Commissie van advies voor de radio-distributie, is tekenend voor de heersende opvattingen:

"Elke huidige en nieuwe bewoonster krijgt gratis radio-aansluiting. Doorgegeven zullen worden programma's van NCRV, AVRO, KRO en één of meer buitenlandse stations. De programma's zullen zonder onderbreking worden doorgegeven tus-sen 8.00 uur 's morgens en 11.00 uur 's avonds. Er wordt een keus gedaan uit de programma's. Uitzendingen van de VARA zul-len niet worden doorgegeven en van de AVRO en de KRO zal geen doorgifte plaats hebben van hetgeen voor de Stichting door ons niet geschikt wordt geacht (bijv. dansmuziek)".

DE RENOVATIE

In de loop der jaren werden allerlei veranderingen en verbeteringen aan het gebouw uitgevoerd. De dakgoot werd gerepareerd, gevels werden geschilderd, gangen gestukadoord, de bewaarplaats werd opgeknapt en de plafondbalken vernieuwd.

Onlangs werd echter een meer ingrijpende wijziging in de schep-ping van architect Langhout aangebracht.

Al vijf jaar geleden werd er van overheidszijde om redenen van onder andere brandveiligheid, hygiëne en vochtigheid op renovatie van de Stichting aangedrongen.

Architect Dunnebier ontwierp het renovatievoorstel, hetwelk door de bewoonsters werd goedgekeurd. Op 20 oktober 1979 vond de aanbesteding plaats. Omdat de prijs niet binnen het budget viel (de geschiedenis herhaalt zich!), werd de aannemer op 3 november als nog in de gelegenheid gesteld om binnen de door de architect opgestelde begroting een aanbesteding te doen, hetgeen lukte.

Ten tijde van de renovatie hield een vertegenwoordiger van de diaconie (het bestuur was in 1980 opgeheven) de bewoonsters op de hoogte van de ontwikkelingen door middel van bewonersvergaderingen. De bewoonsters konden zo ook hun wensen en suggesties inbrengen.

De gevelwanden en de dragende binnenmuren zijn blijven staan, de indeling werd echter drasties gewijzigd. Elk appartement heeft een ruime woonkamer met een gedeeltelijk open keuken, een slaapkamer, een halletje en een natte cel (W.C., wastafel, douche en aansluiting voor een wasmachine).

Alle woningen hebben centrale verwarming en mechanische ventilatie. De hoge steile trappen aan de voor- en achterkant werden vervangen door kortere trappen met tussenbordessen, alleen aan de voorkant. Ook werd veel aandacht besteed aan de geluidsisolatie en de brandveiligheid.

Op de derde bouwlaag werd een gedeelte van de bergingen opgeofferd aan nieuwe woningen: een aan de 1e Hugo de Grootstraat, de rest aan de binnenkant. Het aantal woningen is nu 52 geworden. De bergingen zijn op deze verdieping gebleven. Ook de fietsenstalling is gehandhaafd.

Dit alles vergde een investering van zo'n 3,4 miljoen.

Dankzij de medewerking van tientallen diaconieën in Noord-Holland alsmede de Provinciale Diaconale Commissie kon dit bedrag uiteindelijk op tafel gebracht worden.

De vernieuwing bleef niet beperkt tot het gebouw, ook de samenstelling van de groep bewoners/bewoonsters is veranderd en gevarieerder geworden. Maar nog steeds kunnen we zeggen met het bestuur van toen: "de een acht zich niet uitnemender dan de ander, integendeel, men vult elkander heerlijk aan !!".

Er is een bewonersraad gevormd waarin alle zaken die op de Stichting betrekking hebben, besproken kunnen worden.

Mede dankzij de inspanning van de 'tuincommissie' heeft de tuin, die erg van de renovatie-werkzaamheden te lijden heeft gehad, weer veel van zijn oude glorie terug.

De Weduwenstichting viert dit jaar haar 100-jarig bestaan.

Met veel enthousiasme en inzet hebben de bewoners en bewoonsters de viering van dit feest voorbereid.

Dit boekje was een van de resultaten van hun inspanningen. We hopen dat U het met plezier gelezen heeft.

Vandaag worden de sociale verworvenheden van gisteren aangetast. Maar hoe was het eergisteren?

Jonge mensen die nu in de Weduwenstichting in de Amsterdamse 1e Hugo de Grootstraat wonen, volgden het spoor terug ter gelegenheid van het Eeuwfeest van de Stichting. Hoe werkte de diaconale weduwenzorg in de tijd toen 'vadertje Drees' nog in luiers liep? Was het één en al bevoogding en betutteling? De makers van dit boekje willen u een indruk geven van 100 jaar leven en wonen in de Weduwenstichting.

Of zij daarin zijn geslaagd? De lezer(es) oordele zelf.

SAMENSTELLING:

John Faase

Ad van Heeswijk

Annemarie Weggelaar

TYPWERK:

Elvie Ruby

Pieter Masereeuw

DRUK:

Heiermann en co.

PRODUKTIE EN LAY-OUT:

Buurtkrant Hugo de Groot

oplage: 500 ex.

prijs: 5 gulden

